पौलम १०, नं.१ र २
(डि.८२।जुन १९८३)

श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहताकाका केही ऐतिहासिक पत्र

धनवज्र वज्राचार्य*

इतिहास तयार पार्न तत्तत्कालका ऐतिहासिक सामग्री अत्यन्त उपयोगी हुन्छन् । यस कारण प्रामाणिक इतिहास तयार गर्नाको लागि पहिले तात्कालिक सामग्रीहरू पत्ता लाई तिनको अध्ययन गर्नु आवश्यक हुन्छ । हाम्रो यहाँ ऐतिहासिक सामग्री यत्र तत्र छरिएर रहेका छन् । तिनलाई प्रकाशमा ल्याउने काम केही भएको छ तापनि यस क्षेत्रमा योजनाबद्ध रूपमा राम्ररी काम भने अफै भएको छैन । यसैले नेपालको राष्ट्रिय इतिहास तयार पार्ने सिलसिलामा नयाँ नयाँ ऐतिहासिक सामग्री पत्ता लाउने, तिनको अध्ययन गर्ने कुरामा विशेष जोड दिइएको छ ।

त्यसै सिलसिलामा त्रि.वि., नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्रको संग्रहमा संकलित हुन आएका ऐतिहासिक सामग्रीमध्ये श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहताकाका पाँच पत्रहरू यहाँ प्रकाशित गर्दैछु । तिनमा चारवटा पत्रका नक्कल हाल नेपाल र एशियाली अनुसन्धानकेन्द्रको संग्रहमा रहेका छन् । हनूमान् ढोका राजदरबारको अध्ययनको सिलसिलामा श्रीगौतमवज्र वज्राचार्यद्वारा ती पत्र पत्ता लागेका हुन्[१] । एक पत्र (दोस्रो पत्र) चाहिं कौसी तोसाखानामा रहेको छ। त्यसको नक्कल श्री टेकबहादुर श्रेष्ठद्वारा प्राप्त भएको हो ।

पाँच पत्रमध्ये पहिलो पत्र चन्द्रप्रभावती देवीको हो । सो पत्र वि.सं. १७८७ को हो । पत्र सानो भए पनि तात्कालिक कुरा बुझ्न अत्यन्त उपयोगी रहेको छ । पृथ्वीनारायण शाहलाई अगाडि बढाउनमा जेठी मुमा चन्द्रप्रभावतीको निकै हात रहेको थियो । शुरूमा गोरखालाई विस्तार गर्ने काममा नरभूपाल शाह पनि दत्तचित्त रहेका थिए । पछि उनमा शैथिल्य आउन थाल्यो । कि उनी पुरश्चरण आदि धार्मिक क्रियाकलापमा बढी लहसिन थाले; कि विरक्त भई रहन थाले[२] । पृथ्वीनारायण शाहहरू त्यस वेला बालकै थिए । त्यस अवस्थामा गोरखामा कमजोरी देखापर्ने संभावना थियो । तर चन्द्रप्रभावतीदेवीले त्यो अवस्था आउन दिइनन् । त्यसवेला चन्द्रप्रभावतीले अगाडि बढी प्रशासनको बागडोर सम्हालिन् । चौतारा (मुख्यमन्त्री), काजीले गर्ने प्रशासनसम्बन्धी कामसमेत चन्द्रप्रभावतीले गरेकी थिइन् । गोरखावंशावलीको शब्दमा 'वांहादेखिन् श्री ५ ज्येठा माहारानीबाट सक्ल राजकाज चौतरिया काजिबाट हुन्या कामसमेत हुंदो भयो र चौतारा महारानि भनि कहलाउनुहुंदो भयो' भन्ने रहेको छ[३] । यसै हुंदा वंशावलीमा ठाउ ठाउमा चन्द्रप्रभावतीलाई 'जेठा चौ-

---

* धनवज्र वज्राचार्य, नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्रमा उप-प्राध्यापक हुनुहुन्छ ।

तरिया महारानी' शब्दले नै सम्बोधन गरिएको पाइन्छ। युवराज छँदा पृथ्वीनारायण शाहलाई तालीम गर्ने काम पनि चन्द्रप्रभावतीबाट भएथ्यो । वंशावलीमा यस कुराको पनि उल्लेख पाइन्छ[४]।

चन्द्रप्रभावतीको उक्त योगदानको चर्चा वंशावलीमा प्रशस्त भएको पाइन्छ तापनि उक्त कुरालाई देखाउने तात्कालिक प्रमाण भने प्रकाशमा आएको थिएन । अब यहाँ प्रकाशित चन्द्रप्रभावतीको सक्कल पत्रबाट उपयुक्त कुराको केही पुष्टि भएको छ । वि. सं.१७८७ तिर नै चन्द्रप्रभावती प्रशासनमा सक्रिय रहिसकेको कुरा उक्त पत्रबाट थाहा पाइन्छ । राजकीय प्रशस्तिसहितको उक्त पत्र तात्कालिक कुरा प्रामाणिक रूपमा बुझ्न उपयोगी रहेको स्पष्ट छ ।

यस बेला युवराज पृथ्वीनारायण शाह आठ वर्षका मात्र थिए[५]। राजकाजमा उत्रने उनको उमेर भइसकेको थिएन । तैपनि युवराज पृथ्वीनारायण शाहलाई तालीम गर्नामा चन्द्रप्रभावतीको निकै हात हुनाले वि.सं.१७८७ को चन्द्रप्रभावतीको उक्त पत्र पृथ्वीनारायण शाहका ताकाका पत्रको सिलसिलामा यहाँ समावेश गरिएको हो ।

(२)

दोस्रो पत्र श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहद्वारा नारायण कार्कीहरूलाई लेखिएको हो । यस पत्रमा साल दिइएको छैन । मुकाम दहचोक दिइएको छ । दहचोक पृथ्वीनारायण शाहद्वारा वि.सं. १८०३ मा कब्जा गरिएको हो[६]। यस पत्रमा उल्लिखित कुराको विचार गर्दा दहचोक जितिएको लगत्तैपछि यो पत्र लेखिएको अनुमान हुन्छ ।

पृथ्वीनारायण शाहले लिएको नीतिको एक झलक यस पत्रबाट पाइन्छ । कुनै प्रदेश कब्जा गर्न शक्तिप्रयोग गर्नुभन्दा पहिले स्थानीय मानिस हात लिई काम फत्य पार्न सकिन्छ कि भन्ने प्रयास पृथ्वीनारायण शाह गर्दथे । यस पत्रमा पनि बाँसबारी र जितपुरका गढी कब्जा गर्न पृथ्वीनारायण शाहले त्यस्तै प्रयास गरेको कुरा परेको छ । बाँसवारी, जितपुरका गढीका रक्षक नारायण कार्कीहरूलाई आफूसँग मिल्न आऊ भनी पृथ्वीनारायण शाहले खबर पठाएका रहेछन् । त्यसो गर्दा हामी कुल्याहा कहलाउनेछौं तथा हामीलाई पाप लाग्नेछ भन्ने अभिप्राय नारायण कार्कीहरूले पृथ्वीनारायण शाहमा जाहेर गरेछन् । त्यसै सिलसिलामा यो पत्र लेखिएको हो ।

नुनको सोझो गर्नु सेवकको कर्तव्य मानिन्छ[७] । नुनको सोझो गर्न खोज्नेलाई नुनको सोझो नगर भनी सोझै सिकाउनु राजोचित भएन । यस कारण यस पत्रमा पृथ्वीनारायण शाहले बडो चातुर्यको प्रयोग गरेका छन् । यो पत्र लेखिएताका बाँसवारी, जितपुरमेकमा मल्ल राजाहरूको प्रभुत्व राम्ररी कायम रहेको थिएन, पृथ्वीनारायण शाहले पनि ती प्रदेश कब्जा गरिसकेका थिएनन् । ती प्रदेश पक्कै पनि जयप्रकाशमल्लका हातमा रहने होइनन्; तिमीहरूले अहिले सोझै मल्ल राजाहरूको नुन खाएका पनि छैनौ; यस कारण हाम्रा मानिस पठाइएका छन्; तिनीहरूलाई गढभित्र पस्न देऊ; तिमीहरू बसतैं मिल्न आए तिमीहरूलाई पनि बढिया हुनेछ; यसबाट तिमीहरूलाई कुनै कलङ्क लाग्नेछैन भन्ने आशयको कुरा चित्त बुझ्दो ढंगले यहाँ व्यक्त गरिएको छ । शत्रुपक्षलाई भड्काउँदा पनि सकभर उचित मार्गको

अवलम्बन गर्ने पृथ्वीनारायण शाहको प्रयास रहेको झलक यताबाट पाइन्छ ।

यसरी पृथ्वीनारायण शाहको नीतिबारे अलिकता भए पनि प्रकाश पार्ने यो पत्र उपयोगी छ भन्ने स्पष्ट छ ।

(३)

तेस्रो पत्र वि.सं.१८११ को हो । मकवानपुरका राजा हेमकर्णसेनलाई विजयकार्कीले करार-पत्र' को रूपमा यो पत्र लेखिदिएको हो । त्यस वेलाको एक समस्यालाई दर्शाउने हुनाले यो पत्र यहाँ समावेश गरिएको हो । नेपालको राजनैतिक इतिहासमा यो वेला संक्रमण-कालको रूपमा रहेको थियो । यस वेला एकातिर गोरखाले नेपालको एकीकरणको लागि अघि बढ्ने प्रयास गरिरहेको थियो भने अर्कोतिर अरू राज्य पनि पहिलेभन्दा निकै सक्रिय र सावधान रहन लागेका थिए[८]। आक्रमण, प्रत्याक्रमण र आफ्नो आफ्नो बचाउको लागि सबै राज्यले सैनिक गतिविधि निकै मात्रामा बढाउन लागेका थिए । यसो हुनाले योग्यता भएका लडाका व्यक्तिको माग बढेको थियो । आयुधजीवी रूपका व्यक्तिहरू एक राज्यबाट अर्को राज्यमा आश्रयका लागि जान्थे र उनीहरूले आश्रय पनि सजिलैसंग पाउँथे । तर यसले समस्या पनि खडा गरेको थियो । आफ्नै सेवक र बाहिरबाट आश्रयमा आउने यस्ता व्यक्तिलाई कति मात्रामा विश्वास गर्ने र तिनीहरूलाई कसरी आफ्नो वशमा राख्ने । यसको प्रचलित एक उपाय 'करारपत्र' लेखाउने रहेको थियो ।

यस्तै अवस्थामा मकवानपुरका राजा हेमकर्णसेनले विजयकार्कीलाई 'करारपत्र' लेखाइएको हो । जहान छोराछोरीसहित मकवानपुरमै बसी हेमकर्णसेनलाई धनी (मालिक) मानी सेवा गर्ने, मकवानपुर नछोड्ने वचन यहाँ विजयकार्कीले दिएका छन् । केही गरी जानैप-यो भने भागेर होइन, राजासंग विधिपूर्वक विदा मागेर जाने शर्त पनि यस करार-पत्रमा रहेको छ । शर्त पूरा नगरे सर्वस्व लिन पाइने चर्चा यसमा छ । दगा गलान् भनी जहान छोराहरूलाई अधीनमा लिने प्रचलन त्यसवेला सबैतिर प्रचलित थियो[९]। हेमकर्णसेनले पनि त्यही नीति लिएका हुन् ।

(४)

चौथो पत्र पनि निकै रोचक छ । एकीकरण अभियानताकाको अवस्थामा यस पत्रबाट केही प्रकाश पर्छ । योग्य सैनिक तयार पार्नाको लागि पृथ्वीनारायण शाहले योग्यताको कदर गर्ने नीति लिएका थिए । "राजाले विवेक राषी दिया देस देसका सिपाहि पनि आसा राषी आउन्छन् र यस्व भया तरवारिया सिपाहि हात लाग्छन्" भनी पृथ्वीनारायण शाहले बोलेका छन्[१०] । हुन पनि लडाईमा योग्यता देखाउनेलाई पदोन्नति गरिदिने, सिरपाउ दिने आदि काम पृथ्वीनारायण शाह गर्दथे । यसले गर्दा सैनिकहरूको हौसला बढ्दथ्यो र उनीहरू सुरिएर काम गर्दथे ।

योग्यताको कदर गर्ने, जस दिने सिलसिलामा कहिलेकहीं तलमाथि पनि पर्दो रहेछ । मिहिनेत गर्ने एकथरी, जस पाउने अर्को थरी पनि हुँदो रहेछ । यस्तो वेला मिहिनेत गर्नेको चित्त दुख्नु स्वाभाविक छ । यस पत्रमा त्यस्तै चित्त दुखेको कुरा परेको छ । फुलवारीका दुइ ठाना कब्जा गरेको सिलसिलामा मिहिनेत गर्ने सबैले जस पाएनछन्, केहीले मात्र जस पाएछन् । यो त पक्षपात भयो , राम्रो भएन भन्ने अभिप्रायले यस पत्रमा उक्त लडाइँमा भाग लिई घाइते हुनेहरूको लामो विवरण दिइएको छ । यस कुराको जाहेरी श्री ५ मा गर्नु भनी कपर्दार सुरसिंह रानाहरूलाई लक्ष्मण राना, प्रतिमन रानाहरूले यो उजुरी पत्र लेखेका हुन् ।

यस उजुरीमा पृथ्वीनारायण शाहले कस्तो कारबाइ गर्ने भन्ने थाहा पाइएको छैन । "राजाले विवेक रार्षा दिया देस देसका सिपाहि पनि आसा रार्षा आउन्छन् " भनी बोल्ने पृथ्वीनारायण शाहले उक्त कुराको सुनवाइ अवश्य पनि गरेको हुनुपर्छ । जे होस्, पत्र निकै रोचक छ तथा तात्कालिक केही कुरा बुझ्न उपयोगी रहेको छ ।

(५)

अन्तिम पत्र तनहूँका राजा त्रिविक्रमसेनको हो । यसमा साल दिइएको छैन । मुकाम देउघाट दिइएको छ । नेपाल-उपत्यकाका मल्ल राजाका गुरुज्यू देवानन्द उपाध्यायलाई यो पत्र लेखिएको हो । देवानन्द उपाध्यायमार्फत उपत्यकाका मल्लराजाहरूले तनहूँ आदि चौबीसी राज्यसँग गुहार मागेको बुझिन्छ । त्यस सिलसिलामा गुहारको लागि लमजुंग पाल्पा र तनहूँको संयुक्त फौज हिंडेको उल्लेख यस पत्रमा परेको छ । कसको विरुद्ध फौज हिंडेको हो, सो यस पत्रबाट खुल्दैन । तर प्रसंग विचार गर्दा गोरखाको विरुद्ध गुहार दिइएको हो भन्ने देखिन्छ । तनहूँका त्रिविक्रमसेन पनि चल्तापूर्जा शासक थिए । यसै हुँदा पृथ्वीनारायण शाहसँग यिनको टक्कर परिरहन्थ्यो । एकचोटि त फुक्याएर पृथ्वीनारायण शाहले त्रिविक्रमसेनलाई कैद गरेथे[११] । तर पछि छोडिदिएका थिए । यसले गर्दा त्रिविक्रम सेन पृथ्वीनारायण शाहका झन् विरोधी बने । लमजुङ० र पाल्पाको समेत सहायताले उपत्यकाबाट पृथ्वीनारायण शाहलाई हटाउने सुरमा त्रिविक्रमसेन लागेको यस पत्रबाट देखिन्छ । यसका लागि नेपाल-उपत्यकाका तीन मल्ल राजाहरूमा मेल गराउनु अभीष्ट थियो । यसैले " तीनै नेपालको एकचित्त गरी कार्य उठाव" भनी यस पत्रमा भनिएको छ । नेपाल-उपत्यकाको उद्धार गर्ने त्रिविक्रमसेनको यो प्रयास सफल भएन ।

तात्कालिक राजनैतिक इतिहासमा प्रामाणिक रूपमा केही प्रकाश पार्ने हुनाले यो पत्र पनि उपयोगी रहेको छ भन्ने स्पष्ट छ ।

मूल पत्रहरू

(१)

श्री दुर्गा

१. स्वस्ति श्रीगिरिराजचक्रचूडामणी नरनारायणेत्यादि विविधविरुदा-
२. वलिविराजमान मानोन्नत महाराजाधिराजराज्ञी श्रीश्रीश्रीमच्चन्द्र-
३. प्रभावतिदेविनां सदा सौभाग्यवतिनाम् ली -
४. आगे इश्वर पाध्याके अघिल्ला मुहुंडामहां जुर्रा २ दिनु, तेम-
५. ध्ये रुपैया ४१ अदारेपि येक चालिस् चुक्या वांकि ना रह्या
६. एक जुर्रा उधारा दिनु इस वातक साछि श्रीअटल साह लिष-
७. क साछि विश्वामित्र जैसि इति संवत् १७८७ श्रावन वदि १- रो ६ शुभं

(२)

श्री दुर्गा

१. स्वस्ति श्रीगिरिराजचक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविधविरुदा-
२. वलीविराजमान मानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्रीश्रीश्रीमत्पृ-
३. थ्वीनारायण साहदेवानां सदा समरविजयिनाम्
४. स्वस्ति श्रीनारान् कार्की १ रणासिं षांड्का १ दलषाम्व थापा १ अनंत
५. ज्यु १ विश्राम धामि १ अभिमान राउल १ रंजित् षत्री १ अम्वर्सिं थापा १
६. धनाज् षत्री १ उत्तिम षत्री १ जित्य त्या १ विष्नुराम्याके आशीषपूर्व-
७. कपत्रमिदं याहां कुशल ताहां कुशल चाहि आगे याहांको समाचार म-
८. लो छ. उप्रान्त त्यो बांसवारी जितपुर लिकन आउंदा हामिकन प-
९. द्दार लागला कि भनि पठाया छौ, नून मन्या जयप्रकाशको षाई
१०. बस्याछौ त्यो जग्गा जयप्रकाशका हात रहन्या भया तिमिहरु-
११. ले त्यो काम् गर्न्या होईन जयप्रकाशको र रनजितको नून तिमि-
१२. हरूले षायाको छैन त्यो गढ तनका हात सोप्ता चांहि हाम्रा हा
१३. तहात सोंप र आउ तिम्रो सेवा पनि जाहीर होला तिम्रो बढी बढा-
१४. ई पनि होला कुलको पदवी तिमिहरूलागन्या छैन त्यो पद्दा-
१५. र कदाचित् लागन्याछैन, उप्रांत हाम्रा मानिस पठाई दियाका छ-
१६. न् हाम्रा मानिस्कन गढभित्र पस्न देउ. उप्रांत तिम्रा छोराछो-
१७. रि अधी मास्याका भया पनि तिमिहरु सित आउन्याकन माफ
१८. छ चिंता नमान, किमधिकं विज्ञेषु कार्त्तिक शुदि ३ रोज ७ मुकाम

(छेउमा-)

दहचोक शुभम्

(क्रेउमा-)

दहचोक शुभम्

(३)

श्री ३

१. स्वस्ति श्रीसेवक विजै कार्किले विस्वास करारपत्र लिषि दिन्यौं मा-
२. षा एति कुलकविलासहित मकवानपुर वसनु कुलधुल न-
३. गर्नु छिन्नो पातलो नगर्नु, श्रीश्रीमहाराजा हेमकर्णसेनजिकन श्रीधनि नबुझाइ मकवानपु -
४. र छाडि जाया लुटिलिनु कि धनि बुझा षानु कि धनि बुझाउ-
५. नसक्या विदा मागि जानु विदा नमागि जाया लुटिलिनु
६. इति सम्वत् १८११ मुकाम हरिहरपुरकोट सुभम् -

(४)

श्रीशिवो जयती

१. स्वस्ती श्रीसर्वोपमायोग्य राजभारासामर्थ श्रीकपर्दार शुरसिंह राना तथा श्रीमानसिं-
२. हषाड्काकेषु: लि: इत श्रीलछिमं राना तथा श्रीविरसिंह षंड्का तथा श्रीपर्तिमन रा-
३. ना तथा श्रीरामेश्वर रानाकस्य सेवा ६ शुभाशिषपूर्वकपत्रमिदं इहाँ कुशल ताँ-
४. हाँ कुशल चोम चाहिये जेहि ते परमानन्द होइ.आगे इहको समाचार भलो छ, उप्रां-
५. त फुलवारिको ठाना मिचिउं दुइ ठाना थियो. माथिल्लो ठाना त मकवानिसमे जो थि-
६. यो सव जना मिलिकन फाऱ्यो, उप्रांत तल्लो ठानामाँहाँ धादिग फलांचोक गरि च्या-
७. त्या.विरुलाइ काभ्याकोट राष्यो लछिमन रान पर्तिमन राना रामेसोर राना स-
८. मेत गरि फुलवारि गयाको थियो, तिमिहेल्लाइ र धादिग्या द्वाम्यालाइ जस दि-
९. या, फलांचोक्याले तिम्रो नावं टेक्यो धादिग्या वरम्याले तिम्रो नाव पनि टेक्यो
१०. दुवाऱ्याको नावं पनि टेक्यो उप्रांत हाम्रा फलांचोक्या धादिग्याको धाइताको
११. लिषा उप्रांत उमरा जसधर रानाले दुइ तरवारले हान्यो, आफुलाइ षोंडाको घा छ
१२. जेठाको छोरा पिहुवर्त्तले धनुले २ हान्यो, आफुलाइ ढुंगाको घा छ, भिवा आले-
१३. कन ढुंगाको घा छ, गंगाराम रानाले धनुले २ हान्यो, किन्या रानाले षोडाले एक
१४. हान्यो. उमराको कमारालाइ गर्गजिको घा छ, उप्रांत वरम्याको लिषा तुल्या
१५. आलेलाइ ढुंगाको घा छ, रनसिं थापाले षोंडाले एक हान्यो आफुलाइ षोंडाको
१६. घा छ. फ्यापु थापाले कोंढले १ हान्यो. आफुलाइ ढुंगाको घा छ, रामकोट्या बुढा-
१७. थोकिले षोंडाले तिन हांन्यो, आफुलाइ षोंडाको घा ५ छ , मेघवर्न थापाले षोंडा
१८. लें १ हान्यो, आफुलाइ षोंडाको घा छ, गोवर्धन थापाले षोंडाले २ हान्यो

आफुलाइ

१९. षाँडाको धा छ ,हरिथापाले षाँडाले १ हान्यो, आफुलाइ षाँडाको घा छ
रामुथापाले
२०. काँढले १ हान्यो आफुलाइ ढुंगाको घा छ, जस्कर्न आलेकन ढुंगाको घा छ.रंसिं घ
२१. र्तिकन ढुंगाको धा छ, चामु षांड्काकन गर्गोजिको घा छ नाषमाहा जस्या षाँड्का-
२२. कन गोलिको धा छ पेटमाहा गोलिभित्रै छ, गिर्धर थापाकन ढुंगाको घा छ.चौ-
२३. किकन ढुंगाको घा छ, राध्या राउतकन ढुंगाको धा छ, रनसिं गुरुले काँढले १ हा-
२४. न्यो आफुलाइ ढुंगाको धा छ, रंजित घर्तिलाइ ढुंगाको धा छ, न-या घर्तिले काढ-
२५. ले २ हान्यो, दुलाल धाट्या माफिले काँढले १ हान्यो, रत्नमनि आलेले षाँडाले
१ हां-
२६. न्यो धा फुट्याको थलियाको मात्रै लेष्डिउ,धा नफुट्याको नथलियाको त लेष्डिनउ-
२७. प्रांत धादिग्या धाइताको लिषा, भगिरत् थापाले एक षाँडाले हान्यो, आफ्नो
म-
२८. तिजा दुवैले हान्यो, आफुलाइ षाँडाको घा छ दुवा-याको माइ जयंत रानाले काँ
२९. ढले २हान्यो संषमनि रानालाइ ढुंगाको घा छ जस्कर्ण थापाले काँढले १
३०. हान्यो, अंवसिं थापाले धनुले १ हान्यो, विर्जमनि थापाले काँढले १ हान्यो, हेमै
३१. थापाले धनुले १ हान्यो, धंविर थापाकन ढुंगाक्को घा छ, अतिवल षाँड्काक-
३२. न ढुंगाको घा छ, दल्या वानीआले षाँडाले १ हाँन्यो, आफुलाइ ढुंगाको घा
३३. छ, विराजित रानाले बंदुकले १ हान्यो, णागर बानिआंलाई ढुंगाको घा छ,
३४. जगतमनि आलेले षाँडाले १ हान्या, वांहा वलरानाको माइले षाँडाले १ हा-
३५. न्या, अर्कोलाइ ढुंगाको घा छ, अजित थापालाइ ढुंगाको घा छ, जुठ्या थापाले
३६. काँढले २ हान्यो, कुल्दीप थापालाइ ढुंगाको घा छ, नराज थापालाई ढुं-
३७. गाको घा छ, वि-या अधिकारि षस्यो, हर्चन् रानाले धनुले १ हान्यो,आफु-
३८. लाइ ढुंगाको घा छ, पर्गतले षाँडाले १ वर्छीले १ हान्यो, धुवाँकोट्या ठाकुरको के-
३९. टा दुइले काँढले हाँन्यो , उप्रांत ताँहां श्री ५ जिउछेउ जाहिर गर, यसपालि इनिहरू-
४०. को षावर नग-या तिमिपछि एक कुकुर् पनि नबस्न्या, जाहिर गर उप्रांत लछि-
४१. मन रानालाइ संक्रांतिको दिन काम छ, जाउ र चांडो आया भनि हुकुम भ-
४२. याको हो ,ज्या हुकुम सो सहि जाहिर गरिदिनुहवस् विज्ञेषु किमधिकं मि-
४३. ति माघ कृष्ण १४ रोज ५ मुकाम काभ्याकोट शुभम् -

(छेउमा-)

उप्रांत उमरा जेठाबुढा २ सव वरलाको सलाम १ -- जैराज राना जै-या अरू केटाहेरू -
को सेव १५

(५)

श्रीसांबशिव:

श्रीलक्ष्मीनारायण: सहाय:

१. स्वस्ति

१. स्वस्ति श्रीश्वरचरणसरोरुहस्मरणेत्यादि श्रीरा-
२. मचंद्रवंशोद्भव सदासमाराधीतसांवशिवलक्ष्मी-
३. नारायण श्रीमन्महाराजाधिराजश्रीश्रीश्रीमन्भूप-
४. वर त्रिविक्रमसेनदेवदेवानां सदा समरविजयि-
५. नाम् -
६. स्वस्ति श्री सर्वोपमाज्योग्यराजभारासामर्थ श्री-
७. देवानंद उपाध्याकेषु प्रणामपूर्वकपत्रमि-
८. दं इहा कुशल तहा कुशल चाहीय आगे इं-
९. हाको हकीगत भलो छ. उप्रांत इहा तनहुं
१०. लमुंजुं पाल्पा बसी मतो गरी सरदार सुद्धा फ-
११. उद आयो तहाका तिमी श्रेष्ट हौ तिनै नेपा-
१२. लको एक चित्त गरी कार्य उठाव इहाकन
१३. सांच पठाइदेउ नेपालको उद्धार जौन प्रका-
१४. र गरी वंदछ आफु प्रवीणो छौ. विशेषु किम-
(छेउमा-)
धिकम् इत: चैत्रवदि ५ रो २. मु. देवघाट शुभम् -

टिप्पणी-

१. यी उपयोगी पत्र उपलब्ध गराइदिएकोमा गौतमवज्र वज्राचार्यलाई धन्यवाद छ ।

२. नयराज पन्त र अरू `श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपदेश` जगदम्बा प्रकाशन, ललितपुर, वि.सं.२०२५, पृष्ठ ६४३,६४६

३. नयराज पन्त र अरू `श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपदेश` पृ.६४७-४८

४. `श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपदेश` पृ.६५६

५. `श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपदेश` पृ.३८८-९०

६. `श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपदेश` पृ.७७१

७. श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहले पनि आफनो दिव्योपदेशमा "ष्वामित्को नुन्को उधार गर्नु" भनी बोलेको छन् ।
`श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपदेश` पृ.३२५

८. लम्जुङ, कास्की, तनहुँ, पर्वत, पाल्पा आदिको तात्कालिक इतिहासमा दृष्टि दिए यो कुरा थाहा पाइन्छ ।

९. त्रिरत्नसौन्दर्यगाथा, श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहका पत्रहरू र अन्त पनि यस कुराका अनेक उदाहरण पाइन्छन् ।

१०. `श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहको उपदेश` पृ.३२७

११. धनवज्र वज्राचार्य र टेकबहादुर श्रेष्ठ `शाहकालका अभिलेख` (पहिलो भाग) त्रि०वि०,नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र, वि.सं.२०३७, पृ.६३-६६

स्वस्ति श्री गिरिराज चक्र चूडामणि नरनारायणेत्यादि विविध विरुद

वलि विराजमान मानोन्नत महाराजाधिराज राज्ञी श्री श्री श्री [illegible] चन्द्र

[illegible] प्रभावति देविनां सदा सौभाग्यवतिनाम् ॥

[illegible] इश्वर उपाध्याके [illegible] ह्लामु [illegible] जमहाँजु रहि दि[illegible] तम

ध्ये रुपैया ४०१ [illegible] पियेक वालिस हुक्या वाँ[illegible] नोरय

[illegible] कजु रहुधाराँ [illegible] इस बातक साक्षि श्री अटले [illegible] हुलिष

क साक्षि विश्वामित्र [illegible] इति संवत् १७८७ श्रावन वदि [illegible] शुभं

श्रीशिवजयती

आ५ त्रि २२ ९

स्वस्ती श्रीसर्वोपमायोग्यराजभारासामर्थ श्रीकप्तान् रत्नसिंह राना तथा श्रीमान
हर्षकाकेषु: लि॰ रत्नश्रीलछिमराना तथा श्री विरसिंहषड्का तथा श्री पत्तिमनरा
नातथा श्रीरामेश्वर राना कस्य सेवा ॥ शुभाशिषपूर्वक पत्र मिदं यहाँ कुशल ताँ
हाँ कुशल सेम चाहिये जे हितोपरमानन्द हो॥ आगे यहाँ को समाचार भलो छ॥ उ
तपुल्वारिको रनामि चिन्ह डुड्हाच्या पियो भाषिया ठाना तमकवानि समेजा थि
योसगजनामि लिकनफ्यो॥ उप्रांत तद्वो ठानामा हांधा दिगपत्र चोकारिया
या॰ विस्तार का भ्याकोट राख्यो लछिमन राना पत्तिमन राना रामेसोरराना स
मेत गरि पुल्वारि गयाको थियो॰ तिमिहरु लाइ धादिपाछा याला रजस दि
या॰ पत्र चोक्यालेति स्रीनाईरको॰ धादिप्यावरह्याले तिषोनाइपलिट को
डुरा॥ पाकोनाइपलिटको॥ उप्रांत हामा पत्र चोक्या धादिप्याको घारताको
लिषा॰ उप्रांत उमराजसधरराना लेहुरतरवारले हान्यो॰ आफुलाइ षोडा
जेठाको छोराकि हुवई लेधनुले २ हान्यो॰ आफुलाइ कुँगाको घाउ॰ मिरासाले
कनकुँगाको घाउ॰ गंगाराम रानाले धनुले १ हान्यो॰ किस्यारानाले षोडाले १ क
हान्यो॰ उमराको कमारलाइ गोलीको घाउ॰ उप्रांत वरह्याको लिषा॰ जुस्या
आलेलाइ कुँगाको घाउ॰ रनसिं थापाले षोडाले एक हान्यो॰ आफुलाइ षोडाको
घाउ॰ आपु थापाले कोठले १ हान्यो॰ आफुलाइ कुँगाको घाउ॰ रामको घाउ बुढा
थापाले षोडाले तिन हान्यो॰ आफुलाइ षोडाको घाउ ५ छ॰ मेघवर्ने थापाले षोडा
ले १ हान्यो॰ आफुलाइ षोडाको घाउ॰ गोवर्धन थापाले षोडाले १ हान्यो॰ आफुलाइ
षोडाको घाउ॰ हरि थापाले षोडाले १ हान्यो॰ आफुलाइ षोडाको घाउ॰ रामु थापाले
कोठले १ हान्यो॰ आफुलाइ कुँगाको घाउ॰ जसकर्ने आलेकन कुँगाको घाउ॰ रंसिंघ
तिकनकुँगाको घाउ॰ चामु षड्काकन गोलीको घाउ नाषमा हा॰ जसवंत षड्का
तिकन कुँगाको घाउ पेटमा हाग्यो तिमि रेछ॰ गिर्धर थापाकन कुँगाको घाउ॰ चौ
कनगोलिको घाउ पेटमा हाग्यो तिमि रेछ॰ रनसिंगरलेकोठले १ हा
क्रिकनकुँगाको घाउ॰ राधाराम थकनकुँगाको घाउ॰ रंजित घर्तिलाइ कुँगाको घाउ॰ नयाघर्तिलेकोठ
न्यो आफुलाइ कुँगाको घाउ॰ रनजित घर्तिलाइ कुँगाको घाउ॰ न्याघर्तिले को
लेश हान्यो॰ कुलाल थापा मामाकिलेकोठले १ हान्यो॰ रत्नमनि आलेले षोडाले १ हा
न्यो॰ घाफुरयाको पलियाको माथै लेषि ऐयान फुट्याको नथलियाको तलेषिन
प्रांत धादिप्या घारताको लिषा॰ भगिरथ थापाले एक षोडाले हान्यो॰ आफुलाइ
तिज्ञा डुब्येले हान्यो॰ आफुलाइ षोडाको घाउ॰ दुरा थापाको भारजयंत रानाले को
ठले १ हान्यो॰ सेषमि मिराना लाइ कुँगाको घाउ॰ जसकर्ण थापाले कोठले १
हान्यो॰ अर्वसिं थापाले धनुले १ हान्यो॰ विजेमनि थापाले कोठले १ हान्यो॰ है
थापाले धनुले १ हान्यो॰ धर्पिर थापाकन कुँगाको घाउ॰ अतिवल षड्का क
नकुँगाको घाउ॰ ह्स्यावानी जाले षोडाले १ हान्यो॰ आफुलाइ कुँगाको घाउ॰
छ॰ विराजित रानाले बन्दुकले १ हान्यो॰ गागरवानि जालाइ कुँगाको घाउ॰
जगतमनि आलेले षोडाले १ हान्यो॰ कोहवल रानाको भाइले षोडाले १ हा
न्या॰ अर्कीलाइ कुँगाको घाउ॰ अजित थापालाइ कुँगाको घाउ॰ जुध्या थापाले
कोठले १ हान्यो॰ कुल्दीप थापालाइ कुँगाको घाउ॰ नराज थापालाइ कुँ
गाको घाउ॰ विन्या अधिकारि षस्यो॰ हर्चन्द्र रानाले धनुले १ हान्यो॰ आफु
लाइ कुँगाको घाउ॰ पगित लेषोडाले १ वढोले १ हान्यो॰ धुवाको याठाकुरको के
टाउदले कोठले १ हान्यो॰ उप्रांत तोहि ...... छ रजाहिरगर॰ यसपालिर निहेरु
कोषवारनपाया॰ तिमिपछि एक कुवुर्पानि नवरस्या॰ जाहिरगर॰ उप्रांत लछि
मनरानालाइ सक्रान्तिको दिन कामछ॰ जाउ रचां डो आयाभनि हुकुम भ
याको हो॰ आफु हुकुम सोस हिजाहिर गरिदिनु हवस॰ विज्ञपु कि मधिकंमि
ति माघ बदि १४ रोज ५ मुकाम काभ्याकोट शुभम

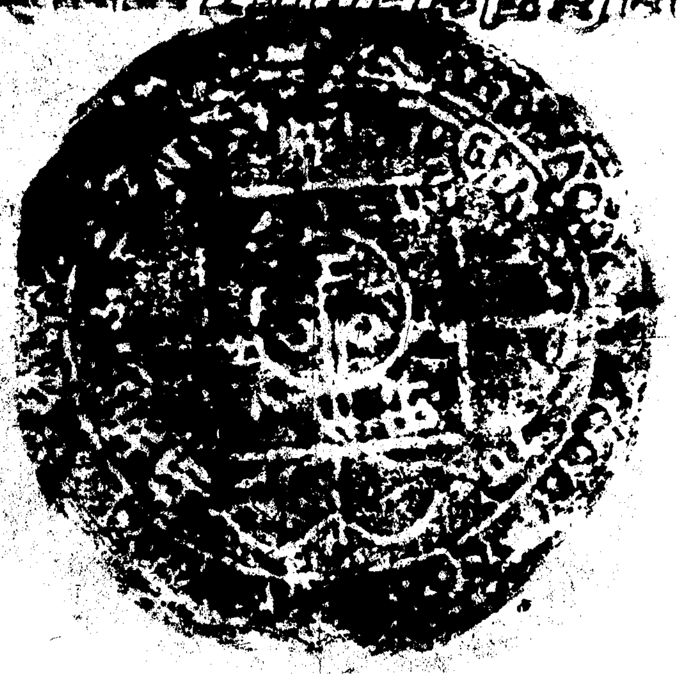

श्री ३

श्रीश्री महाराजा हेमकर्णसेन जिकन

स्वस्ति श्री सेवक विजै कार्किलै विस्वास करार पत्र लेखि दिञौ मा
षार्तिकुल कविला सहित मकवानपुर वसनु कुल धुल न
गर्नु छि त्रोपात लोन गर्नु ---- श्री वनि निबुझाइ मकवान ए
रछा डि जायाला टिलिनु कि वनि बुझा षानु कि वनि बुझाउ
न सक्या विदा मागि जानु विदान मागि जाया [illegible] नु टिलिनु
इति सम्वत १८११ मुकाम हरिहरपुर कौटस्थ मम =